

Sandıklı Müfrezesi ve Faaliyetleri

Sandıklı Detachment and its Activities

Ahmet ALTINTAŞ * Öz

İzmir'in işgali sonrasında Anadolu'nun her yerinde işgallere karşı bir farkındalık oluşmuş çareler aranmaya başlanmıştır. Afyonkarahisar'a bağlı Sandıklı ilçesi de Yunan işgaline karşı en çok tepki gösterilen yerleşim merkezlerinden birisiydi. İşgalin ardından Sandıklı Kuva-yı Milliye Teşkilatı oluşturulmuş Sandıklılılar ellerinden gelen her türlü yardımı yapmışlardı. Sandıklı Kuva-yı Milliye Teşkilatı'nın Yunan işgali karşısındaki faaliyetlerinden birisi de bir piyade ve süvari müfrezesi teşkil etmek olmuştur. İlerleyen dönemde bu teşkilatlar daha sonra Sandıklı Müfrezesi'ne dönüştürülmüştü. Sandıklı Müfrezesi, İkinci İnönü Savaşı'ndan önce bölge askerlik şubeleri tarafından kurgulaması yapılmış daha sonra Afyonkarahisar Askerlik Şubesi'nce 20 Mayıs 1921 tarihinde yeniden teşkilatlandırılmıştır. Sandıklı Müfrezesi, üç taburlu bir piyade alayı, üç bölüklü bir süvari alayı, iki toplu bir dağ bataryasından meydana gelmişti. Sandıklı Müfrezesi daha sonra düzenli orduya katılarak Milli Mücadele'deki faaliyetlerini İzmir'in alınışına kadar devam ettirmiştir.

* Prof. Dr., Afyon Kocatepe
Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü Öğretim Üyesi/
aaltintas@aku.edu.tr
ORCID: 0000-000-9473-5427
Afyon / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler:

Sandıklı Müfrezesi, 52. Piyade Alayı, Tahsin Bey, Hasan Hilmi Bey.

Abstract

After the occupation of İzmir, an awareness of the occupations was created all over Anatolia, and solutions were sought. The Sandıklı district of Afyonkarahisar was also one of the settlements where the most reaction was shown against the Greek occupation. After the occupation, the Sandıklı National Forces Organization was formed and the people of Sandıklı did not spare any help they could. One of the activities of the Sandıklı National Forces Organization against the Greek occupation was to form an infantry and cavalry detachment. In the following period, these organizations were later transformed into the Sandıklı Detachment. The Sandıklı Detachment was constructed by the regional military branches before the Second İnönü War and later reconstituted by the Afyonkarahisar Military Branch on May 20, 1921. The Sandıklı Detachment consisted of a three battalion infantry regiment, a three company cavalry regiment, and a two-gun mountain battery. The Sandıklı Detachment later joined the regular army and continued its activities in the National Struggle until the capture of İzmir.

Başvuru/Submitted: 11/01/2023

Kabul/Accepted: 27/04/2023

Keywords: Sandıklı Detachment, 52nd Infantry Regiment, Tahsin Bey, Hasan Hilmi Bey

Makale Bilgileri

- Etik Kurul Kararı:** Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası: Katılımı yok.
Mali Destek: Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması: Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları: Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
Değerlendirme: İki dış hakem / Çift taraflı körleme.
Benzerlik Taraması: Yapıldı – iThenticate.
Etik Beyan: sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com
Lisans: Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

- Ethics Committee Approval:** It is exempt from the Ethics Committee Approval.
Informed Consent: No participants.
Financial Support: The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest: No conflict of interest.
Copyrights: The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.
Assessment: Two external referees / Double blind.
Similarity Screening: Checked – iThenticate.
Ethical Statement: selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr
License: Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nda istediği başarıya ulaşamayan Osmanlı Devleti müttefikleri olan Bulgaristan'ın teslim olmasıyla Almanya, Avusturya-Macaristan'la kara bağlantısını da kaybetmişti (Bayur, 1983, C. III, ks. IV, s. 783). Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi sonucunda Trakya, İstanbul ve Balkanlardan üzerinden gelebilecek saldırılara karşı korumasız bir durumda kalmıştı. Payitahtın İtilaf Devletleri tarafından her an ele geçirilmesi tehlikesi belirmişti. Bu yetmezmiş gibi Osmanlı Devleti'nin diğer cephelerinde de başta Suriye olmak üzere durum iyi görünmüyordu. Müttefikleri olan başta Almanya, Avusturya-Macaristan'ın savaştığı cephelerde de yenilgiler devam ediyordu (Altıntaş, 2011, s. 3). Aynı zamanda gerek insan kaynakları, gerek silah ve cephane üretim kapasitelerinin de sonuna gelinmiş savaşı sürdürülebilirlik büyük oranda yitirilmişti. Bütün bu olumsuz genel durumun yanı sıra İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti üzerinde gerekli baskıyı kurmak için Trakya bölgesinde ilerleyen Milne Ordusu'nun etkili bir duruma gelmesini, İngiliz Donanması'nın Çanakkale Boğazı girişinde toplanmasını bekliyorlardı. Durumun daha da kötüye gittiğini gören İttihat Terakki yönetimi ve Sadrazam Talat Paşa istifa etmenin doğru bir hareket tarzı olduğunu görmüşler ve en uygun çare olarak istifa etmenin doğru olacağını değerlendirmişlerdi. Talat Paşa'nın başında bulunan kabine (8 Ekim 1918) istifa etmiş yerine Ahmet İzzet Paşa sadrazam olarak tayin edilmiş o da kısa süre içinde kabinesini kurmuştu. Ahmet İzzet Paşa, durumun kritikliğini görerek bir an önce ateşkes antlaşması yapmak üzere teşebbüse geçmiş uzun arayışlardan sonra o dönemde Osmanlı Devleti elinde esir bulunan İngiliz Generali Townshend aracılığıyla mütareke için temasa geçmişti (Erikan, 2021, s. 15).

Townshend aracılığıyla İngiltere'yle mütareke görüşmelerinin başlatılması yönünde ilerleme sağlanmış yer olarak Mondros Limanı kararlaştırılmıştı. Görüşmelerde Osmanlı Devleti adına Dönemin Bahriye Nazırı Rauf Bey, Reşat Hikmet Bey, Sadullah Beylerden oluşan heyet teşkil edilmişti. Zorlu Mondros görüşmeleri bir hayli çetin geçmiş durumun aciliyet göstermesinden dolayı Rauf Bey başkanlığındaki heyet, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştı (Belen, 2020, s. 39). Mondros Ateşkes Antlaşması'nın bütün şartları ağır olmakla beraber en can yakıcı olan hükmü 7. Maddesiydi. Söz konusu madde İtilaf Devletleri'ne kendileri açısından tehlike arz eden, stratejik olarak gerekli gördükleri Osmanlı topraklarını işgal etme hakkı tanımaktaydı. Nitekim İngilizler bu maddeye dayanarak 3 Kasım 1918'de Musul, 6 Kasım'da Çanakkale ve İstanbul Boğazları işgal edilmiş 13 Kasım'da İtilaf Devletleri donanması İstanbul Boğazı'na demir atarak İstanbul'u fiilen işgal etmekten geri durmamışlardı.

İtilaf Devletleri'nin söz konusu işgallerinden Afyonkarahisar da nasibini almıştı. Afyonkarahisar'ın stratejik konumda bulunması, geçiş güzergâhlarının merkezinde olması, İstanbul-Konya, İzmir-Afyonkarahisar demiryollarının kesişim noktasında bulunması, karayolları kavşaklarının buluşma noktasında yer alması, vb. nedenlerle ilk önce İngilizler tarafından 17 Kasım 1918 tarihinde işgal edilmişti (BOA. DH. KMS, 55/2-

45; BOA. DH. EUM, Şb.5, 86/83; ATASE, 17/91)¹. Afyonkarahisar'ı ardından Fransızlar 16 Nisan 1919 tarihinde istila etmişlerdi (BOA. DH. İUM, 19/19). İtalyanlar da geri durmayarak 14 Mayıs 1919 tarihinde şehri ele geçirmişlerdi (ATASE, 17/67; 17/71; BOA. DH. ŞFR, 100/64). Söz konusu devletler, Afyonkarahisar'daki işgallerini daha çok demiryolu, istasyon binaları, mutasarrıflık binası, Afyonkarahisar Lisesi, cephanelikler vb. çevresinde gerçekleştirmişlerdi. Mondros Mütarekesi gerekçe gösterilerek yapılan işgaller, bununla da sınırlı kalmamıştı. İtilaf Devletleri'nin kışkırtma ve özellikle İngiltere'nin destekleriyle Yunanlılar 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e asker çıkararak İzmir ve çevresini işgal etmişlerdi (Erikan, 2021, s. 33). İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali daha önce hiç olmadığı kadar bütün Anadolu'da büyük bir üzüntüye yol açmış ilk etapta bu işgalin kesinlikle kabul edilmeyeceği her platformda dile getirilmişti. Başta İstanbul mitingleri olmak üzere yurdun her yerinde yapılan protesto ve mitinglerle gerek İtilaf Devletleri nezdinde gerekse bütün dünyaya haksız işgalin kesinlikle kabul edilmeyeceği bildirilmişti.

İzmir'in işgali sonrasında yurdun her yerinde yapılan protesto ve mitingler devam ederken bir yandan da çare arayışlarına girilmiş, bu doğrultuda redd-i ilhak cemiyetleri, müdafaa-i hukuk cemiyetleri, kuva-yı milliye cemiyetleri kurulmaya başlanmıştı (ATASE, 297/20-2001). Söz konusu cemiyetlerin kurulmasında hiç şüphesiz yerleşim yerlerindeki eski İttihat Terakki Cemiyet teşkilatları, ordu teşkilatları, öğretmenler, din adamları, yöre eşrafı büyük rol oynamışlardı (Erikan, 2021, s. 36-37, 40; Altıntaş, 2011, s. 45). Bu genel çerçeveye hiç şüphesiz Afyonkarahisar'da büyük ölçüde tabi olmuştu. Afyonkarahisar'daki kuva-yı milliye yapılanması büyük ölçüde merkezi Ankara'da bulunan 20. Kolordu'ya bağlı 23. Tümen aracılığıyla gerçekleştirilmişti (ATASE, 298/31-31001)². Bilindiği gibi söz konusu tümen, Afyonkarahisar'da konuşlandırılmış yalnızca Afyonkarahisar'ın değil başta Uşak, Alaşehir, Salihli vb. ve çevresi olmak üzere görev alanı içindeki milli mücadele teşkilatlanmalarına önemli ölçüde destek vermişti (ATASE, 297/41-41001; 23)³. 23. Tümen Komutanı Binbaşı Ömer Lütfi Bey, Afyonkarahisar merkez, Bolvadin, Emirdağ, Sandıklı, Dinar olmak üzere bütün yerleşim birimlerinde redd-i ilhak, müdafaa-i hukuk, kuva-yı milliye cemiyetlerinin kurulmasında, gerekli katılımların sağlanmasında, halkın söz konusu cemiyetlere destek vermesinin teşvik edilmesinde büyük katkı sağlamıştı (Altıntaş, 2011, s. 44, 45; ATASE, 297/20-2001). 23. Tümen bu katkılarının yanı sıra kendi bölgelerinde işgal kuvvetlerine karşı milis kuvvetler şeklinde örgütlenen kuva-yı milliye'nin her türlü yiyecek ve barınma ihtiyaçlarının

¹ Ömer Sami Çoşar, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 15 Ağustos 1919; Afyonkarahisar'ın en önemli eğitim binası olan Afyonkarahisar Lisesi (Karahisar İdadisi) İngiliz işgal kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Bu durum başta mutasarrıf olmak üzere, eşraf tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bk. (BOA. DH. KMS, 55/2-45; BOA. DH. EUM, Şb.5, 86/83; ATASE, 17/91).

² Konuyla ilgili olarak 23. Tümen Komutanı Binbaşı Ömer Lütfi Bey'in 1 Temmuz 1919 tarihinde 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği yazı şu şekildedir. "Karahisar'da redd-i ilhak heyeti teşkil etti. Nizamnamesi vecihle faaliyete başladı. Bu gün Dinar ile Aziziye (Emirdağ) kazalarında dahi derdest-i teşkildir. Bura heyet-i merkeziyesinin adresi bervech-i ati olduğu. Karahisar-ı Sahip Rehber-i İrfan Mektebi Baş Muallimi Arif Bey". Bk. (ATASE, 298/31-31001).

³ Tümen'in bölgedeki faaliyetleri hakkında bk. (Gürler, 1994, s. 116, 118, 123).

karşılanmasında imkânları ölçüsünde destek vermiş sınırlı da olsa silah ve cephane sağlamaya çalışmıştı (ATASE, 22/8)⁴. Aynı zamanda, müdafaa-i hukuk cemiyetlerine her türlü maddi ve manevi desteğin verilmesi konusunda merkez, ilçe ve köy ahalisini teşvik etmiş yöre zenginlerinin, eşrafın destek vermesini sağlamaya çalışmıştı (Türk İstiklâl Harbi, 1974, II. Cilt Batı Cephesi 4. Kısım, s. 15).

İzmir'in işgalinin ardından Afyonkarahisar ve ilçelerinde Yunanlılara karşı büyük bir tepki meydana gelmiş protesto ve mitingler yapılmıştır. Afyonkarahisar eşrafından Akosmanzade Hacı Hüseyin, Çobanzade Avukat İsmail, Hoca Nebil, Müftü Hüseyin Beylerden oluşan bir heyet 17 Mayıs 1919 tarihinde toplantı yaparak durumu değerlendirmişlerdir. Yapılan değerlendirmelerin ardından İzmir'in işgaline karşı halkın tepkisini göstermek amacıyla protesto mitingi yapılmış işgalin tanınmayacağı, her ne olursa olsun mücadele edileceği kararı Afyonkarahisar'daki İngiliz, Fransız, İtalyan işgal kuvvetleri temsilciliklerine bildirilmiştir (Atabek, 1997, s. 335)⁵. Afyonkarahisar'da olduğu gibi Sandıklı'da da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline çok büyük tepki gösterilmiş halkın bu konudaki görüşü en üst perdeden İtilaf Devletlerine duyurulmak amacıyla protesto mitingi tertip edilmişti. Sandıklı'da 16 Mayıs 1919 tarihinde Belediye Başkanı İbrahim, Müftü Emin, Şahinzade İbrahim, Hacı Hakkızade Nuri, Sükudluzade Mehmet'ten oluşan bir heyet Sadaret makamına çektikleri telgrafta; barış için gerekli olarak ilan edilen milliyet ve adalet ilkesine aykırı olarak İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiğini öğrendiklerini, bu durumun ortadan kaldırılması için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayacaklarının İtilaf Devletleri nezdinde bilinmesi gerektiğini ifade etmişlerdi (BOA, A. VRK, 829/36).

İzmir'in işgalinin hemen ardından Afyonkarahisar'da olduğu gibi Sandıklı'da da Kuva-yı Milliye Teşkilatı oluşturulmuştu (ATASE, 22/8). Sandıklı halkından güçleri yetenler bu teşkilata gerekli yardımları imkânları ölçüsünde yapmaya büyük gayret göstermişlerdi. Sandıklı eşrafı başta olmak üzere, çiftlik sahipleri, zenginler, esnaf ve tüccarlar Kuva-yı Milliye Teşkilatı'na önemli ölçüde maddi, manevi yardım yapmışlardı (Aydın, 2012, s. 37-38). Sandıklı'nın vatanperver halkı adeta yardım konusunda birbirleriyle yarışmışlar, ellerinden gelen her türlü yardımı yapmışlardı. Sandıklı ahalisinden olup imkânları sınırlı olanlardan bazıları zaman zaman maddi imkânları yerinde olmasa bile elinde avucunda ne varsa her türlü desteği vermeye gayret etmişlerdi. Onların bu fedakâr tavırları ilk etapta yardım konusuna mesafeli duran hali vakti yerinde Sandıklı eşrafına bile ilham kaynağı olmuş, farkındalık ve bilincin oluşmasına büyük katkı sağlamıştı (Oruç, 13351919, nr: 2924).

⁴ Konuyla ilgili olarak 23. Tümen Komutanı Binbaşı Ömer Lütfi Bey, 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya 20 Temmuz 1919'da göndermiş olduğu yazıda; Aydın Kuva-yı Milliyesinin kurucularından Denizli eşrafından Helvacıade Mehmet Efendi ve iki arkadaşının Afyonkarahisar'a geldiklerini, kendilerine silah, cephane, sıhhi malzemenin imkânlar ölçüsünde verildiğinden söz etmektedir. Ömer Lütfi Bey yazısının devamında Kuva-yı Milliye'nin büyük bir yekûna ulaştığını 4-5 bin silah ve yeterli ölçüde cephanenin yetiştirilmeye çalışıldığını bunun için gerekli olan nakil masraflarından kaçınılmayacağını bildirmiştir. Yazının devamında Ömer Lütfi Bey, 20 Temmuz akşamı itibarı ile 500 silah ile 100 sandık cephane ve bombayı gönderdiğini, sıhhi malzemenin de hazırlandıktan sonra gönderileceğini bildirmiştir. Bk. (ATASE, 297/41-41001).

⁵ Afyonkarahisar'da yapılan protestolar hakkında bk. (BOA, A.VRK, 830/74; 834/97; 838/10).

Sandıklılılar bir yandan söz konusu yardım faaliyetlerini artan bir şekilde devam ettirirken diğer yandan işgale karşı örgütlenme çabasına girmişlerdi. Bu düşünce doğrultuda Sandıklı'da Kuva-yı Milliye Teşkilatı kurulmuştu. Bunun hemen ardından Kuva-yı Milliye Teşkilatı'na tabi piyade ve süvari müfrezesi kurulmuştu. Söz konusu müfrezenin insan kaynakları büyük ölçüde Sandıklı merkez ve köylerden gelen gönüllü gençlerden meydana gelmişti. Sandıklı'nın vatansever, kahraman gençlerinden meydana gelen müfrezeler oluşturulmuştu. Bu müfrezeler ilk etapta çekirdek bir kadro şeklinde kurulmuş imkânların dar olması, yaşanan iase ve ibade sorunları, silah ve cephane eksikliği vb. nedenlerden dolayı bu yöntem ilk etapta daha uygulanabilir olmuştu. Ancak gelişen şartlar, Yunan ordusunun Anadolu içlerine ilerlemesini sürdürmesi ve özellikle Uşak, Afyonkarahisar hattına doğru işgallerini genişletmesi üzerine daha sistematik bir yapıya kavuşturulması noktasında önlemler alınmış, teşkilat yapılanmasında ihtiyaçlar doğrultusunda genişletme ve değişiklikler yapılmıştı (ATASE, 1297/34; Aydın, 2012, s. 39).

A. Sandıklı Müfrezesi

Güney Cephesi bilindiği gibi Sandıklı ve civarını da kapsamaktaydı. Denizli-Isparta-Burdur'da müzaheret kıtaları bulunduğu, Yunanlılar karşı Çivril üzerinden Ulubey doğrultusunda bir taarruz yapılması gerektiği ifade edilmişti. Bunun için Güney Cephesi Komutanlığı'ndan Genel Kurmay Başkanlığı'na gönderilen raporda Sandıklı'da ayrı olarak bir müfreze toplanacağı 57. Tümen eski komutanı Albay Şefik Bey'in bu bölgeye komutan olarak atanması önerilmiş bu teklif Genel Kurmay Başkanlığı tarafından kabul edilmişti (Erikan, 2021, s. 51; Türk İstiklâl Harbi, 1999, II. Cilt Batı Cephesi 3. Kısım, s. 437).

İkinci İnönü Zaferi'nden sonra Müzaheret alaylarından istenilen sonuç tam olarak elde edilememekteydi. 1 Nisan 1921 tarihinde 1 Nisan 1921'de, Evciler doğrultusunda çekilen 1. Müzaheret Alayı Dinar'daki mevcudu 62 subay ve 374 ere inmişti. Alay bu muharebede bir subay, 20 er yaralı ve dokuz er şehit vermiş, yedi er de esir düşmüştü. Eğitim ve disiplini olmayan erlerle civar halkından kurulan bu alayın 788 erinin kaçması, disiplinden yoksun bir kıtanın muharebedeki akıbetinde canlı bir örnektir. Bu bölgedeki müzaheret kıtaları 12. Kolordu emrine verilmişti. Bu bağlamda Isparta, Burdur Müzaheret Atlılarının bir kısmı Sandıklı, bir kısmı Çivril Grubu'na gönderilmişti. Gerekli hazırlıkların yapılmasının ardından kuzeyden hareket eden kıtalarla ortaklaşa düşman gerilerine Sandıklı müzaheret birlikleri ile etkili saldırılar yapılması istenmişti. Ancak bu saldırılarda istenilen sonuç elde edilememiş gerekli koordinasyon kurulamamıştı. Bunun sağlanması için Sandıklı ve Dolayları Komutanlığı'na Müzaheret Alayı'nın takviyesine çalışılmaktaydı. Alay noksanlarını tamamladıktan sonra taarruz edecekti (Türk İstiklâl Harbi, 1999, II. Cilt Batı Cephesi 3. Kısım, s. 478, 479, 499).

Bu dönemde aynı zamanda Sandıklı ve Dolayları Komutanlığı'na Müzaheret Alayı'nın takviyesine çalışılmış alay noksanlarını tamamladıktan sonra taarruza hazır olması istenmişti. Bu faaliyetler çerçevesinde Sandıklı bölgesine subay ve silah gönderilerek buradaki Müdafaa-i Hukuk heyetleriyle birlikte hareket edilmesi arzu edilmişti. Müdafaa-i Hukuk heyetleriyle beraber subay komutası altında küçük atlı ve

piyade birlikleri teşkil edilerek bölgedeki küçük Yunan birliklerine taarruz etmeleri istenmişti (Türk İstiklâl Harbi, 1999, II. Cilt Batı Cephesi 3. Kısım, s. 532).

İkinci İnönü Savaşı'ndan önce Askerlik şubeleri tarafından kendi bölgelerinde kurulan yardımcı alaylardan birisi de Sandıklı Müfrezesi'ydi. Bölgeye subay, silah ve cephane gönderilmişti. Buradaki müdafaa-i hukuk cemiyetleri birlikte subay komutası altında küçük mevcutlu atlı ve piyade birlikleri teşkil edilmişti (Türk İstiklâl Harbi, 1999, II. Cilt Batı Cephesi 4. Kısım, s. 117).

13 Nisan 1921 Sandıklı kesiminde; Sandıklı Müfrezesi tarafından İslâmköy'deki Yunan ağırlıklarına, lojistik hatlarına ikinci bir baskın yapılmıştır. Söz konusu baskın bir buçuk saat sürmüştü. Büyük bir fedakârlıklar çarpışan müfreze cephane yetersizliğinden dolayı ikmal için Ahatköy'e çekilmek zorunda kalmıştı (Türk İstiklâl Harbi, 1999, II. Cilt Batı Cephesi 3. Kısım, s. 572). 14 Nisan 1921 Sandıklı Müfrezesi, faaliyetlerine sürdürerek bölgedeki Yunan kuvvetlerini taciz etmişti. Müfreze, Şabanköy kuzeyinde bir bölük Yunan süvarisi ile çatışarak söz konusu bölüğü çekilmek zorunda bırakmıştı (Türk İstiklâl Harbi, 1999, II. Cilt Batı Cephesi 3. Kısım, s. 575). Müfrezenin kısa süre içinde yararlı faaliyetlerde bulunması komuta kademesinin dikkatin çekmiş bu nedenle daha kurumsal bir yapıya kavuşturulması hedeflenmişti. Kuvvet tasarrufu ilkesinin bir gereği olarak, birbiri ile yakın ve ilişkili kuvvetlerden bir tümen teşkil edilmesi yoluna gidilmişti. Söz konusu tümenden Afyonkarahisar'ın batısında faydalanılması ve buradan alınacak asıl kıtaların daha çok önemli olan Eskişehir ve Kütahya bölgelerinde kullanılması hedeflendi (Türk İstiklâl Harbi, 1999, II. Cilt Batı Cephesi 4. Kısım, s. 117).

Sandıklı'da kurulan bu müfreze daha sonraları Afyonkarahisar Askerlik şubesince 20 Mayıs 1921 tarihinde yeniden şekillendirilmişti. Sandıklı Müfrezesi'ne 26 Mayıs 1921 tarihinden itibaren 52. Piyade Alayı adı verilmiştir (Türk İstiklâl Harbi, 1999, II. Cilt Batı Cephesi 4. Kısım, s. 117).

Sandıklı Müfrezesi Nizamnamesine göre; Sandıklı Müfrezesi üç taburlu bir Piyade Alayı, üç bölüklü bir Süvari Alayı, iki toplu bir dağ bataryasından meydana gelecekti. Alaylara numara verilinceye kadar Mürettep Sandıklı Piyade Alayı, Mürettep Sandıklı Süvari Alayı ismiyle anılacaktı (ATASE, 1297/34, 34-1).

Piyade Alayı; iki müzaheret alayının iki taburu ile birinci müzaheret alayından gelen bir tabur teşkil edecek ve her taburda iki tüfekli bir makineli tüfek takımı bulunmak için tam edevatlı dört adet Alman Maksim makineli tüfek gönderilecekti (ATASE, 1297/34, 34-1).

Alay'da alay yaverinin gözetiminde olmak üzere muhabere telsizi ve dört piyade telefonundan oluşan muharebe müfrezesi bulunacaktı (Aydın, 2012, s. 39).

Piyade Alayı'nın her taburu evvel emirde 300 tüfekli her tüfek için 150 fişek sahip olacak tarzda ikmal edilecekti. Müfrezede halen mevcut muhtelif cins tüfeklerden dahi yararlanılması için bunların taburlar dâhilinde dağıtılması taburlardan birisine Alman birisine Osmanlı, birisine Rus fişekleri atan tüfeklerin dağıtılması kararlaştırılmıştı.

Makineli tüfek takımlarında 11 ve her taburda şimdilik 20 mekkâri olmak üzere alayda toplam 93 mekkâri bulunacak surette hayvan temin edilecekti.

Süvari Alayı; mevcut müzaheret takımlarının her biri 120 atlı muharip surette üç bölük halinde birleşik bir şekilde bir araya getirilecekti. Sonradan müzaheret ismi kaldırılarak nizamiye süvari alayı örneğinde olduğu gibi talim edeceklerdi. Süvari Alayı tamamen Alman tüfekleriyle donatılacak ve tüfek başına 100 fişek verilecekti. Alayın tensiki esnasında açıktan kalan zabitan piyade alayına verilecekti (ATASE, 1297/34, 34-1).

Alayın ihtiyacı olan silah, asker, hayvan, subay, batarya, top eşya ve elbiseler de dikkate alınmıştır. Bu amaçla Kuva-yı Umumiye Cetvelleri ile askerlerin künyelerine göre ihtiyaçları tespit edilerek müfrezenin ikmaline verilecekti. Alınan emir üzerine oraya gönderilen Üsteğmen (Mülazım-ı Evvel) Tahsin Bey daha önceden gezdiği mevzilere uygun olarak bu bölgede de çalışacaktı.

B. Alayların Kuruluşu

Sandıklı Müfrezesi Sandıklı mıntikasına yakın yerlerde konuşlandırılmış böylece irtibatın mümkün olduğu kadar kolay temin edilmesi hedeflenmişti. Bu doğrultuda konuşlandırmalar yapılmış 20 Mayıs 1921'de Savran'da bulunan Sandıklı Müfrezesi'nin bir kıtası 12. Grup emrine verilmişti (Türk İstiklâl Harbi, 1999, II. Cilt Batı Cephesi 4. Kısım, s. 122). Sandıklı Müfrezesi Komutan Vekili Kıdemli Yüzbaşı Hasan Hilmi Bey tarafından, 4. Süvari Tugayı Komutanlığı'na 22-23 Mayıs 1921 tarihinde Savran'dan 24 numara ile gönderilen telgrafa göre, Sandıklı Müfrezesi'ne ait Alayların kuruluş ve konuşlanma yerleri şu şekilde detaylandırılmıştı (ATASE, 1297/36-1; Aydın, 2012, s. 40).

Piyade Alayı'nın Birinci Piyade Taburu ile İkinci Piyade Taburu'ndan iki bölük ve iki toplu dağ bataryası Savran'da bulunmaktaydı. Üçüncü Piyade Taburu 430 mevcutluydu. Piyade taburunda iki makineli tüfek, birinci tabur dâhilinde ve ikinci taburun bir bölümü Çivril bölgesinde ve Osmanköy'de bulunmaktaydı. Çeşitli cinsteki silahlardan meydana gelen cephanede Rus silahlarından her tüfeğin 150, Osmanlı silahlarından her tüfeğin 130 ve Alman silahlarından her bir tüfeğin 70 mermisi mevcuttu. Ayrıca Piyade Alayı'nın ihtiyat cephanesi yoktu. Piyade Taburları alay halindeydi. Alay Komutan Vekili, Tabur Komutanı Kıdemli Yüzbaşı Cemil Efendi'ydi. Piyade Taburunun, bölüklerinin her birinde iki ile üç subay bulunuyordu (ATASE, 1297/36-1).

Bütün bu silah ve cephanelerin yanında alaylarda, iki Erhard dağ topu ile birlikte toplam 150 mermi mevcuttu. Toplar Savran Köyü'nde konuşlandırılmıştı. Bataryanın iki subayı olup Batarya Komutanı (İhtiyat Mülazım-ı Sani), Yedek Teğmen Tahsin Efendi'ydi. Topçu askerleri tam kadro halindeydi. Buna karşılık dört mekkâre civarında bir eksiklik söz konusuydu.

Süvari Alayı üç bölüklü olup bölükler yüzer mevcutlu ve eksiksiz olarak Alman silahıyla donatılmıştı. Buna karşılık mermiler yeterli değildi. Süvari Alayı merkezi ile bir bölümü Akçabadırık'ta⁶, başka bir bölümü Avgancık'taydı. Çalca'da da bir takımı mevcuttu. Diğer bölük İhsaniye köyünde idi. Süvari Alayı Komutanı Kıdemli Yüzbaşı

⁶ Afyonkarahisar İlinin Hocalar İlçesi'ne Bağlı Akçadere Köyü.

Haydar Efendi'ydi. Bölüklerde beş ile sekiz arasında subay bulunmaktaydı. Fazla gelen subaylar ise Piyade Alayı'na verilecekti (Aydın, 2012, s. 41).

Savran'ın doğu ve güney sırtları Savran, Akharım, Nuh, Mahmarı⁷ köyleriyle çevrilmiş olan ovaya karşı herhangi bir Yunan saldırısı olması durumunda bölge güçlendirilmişti. Topçu mevzii Yunanlılara karşı güçlendirilen hattın bin beş yüz metre kadar doğusundaki Sakar dağı adı verilen yer seçilmiş olup burası Sandıklı ovasına ve çeşitli istikametlere hâkimdi (ATASE, 1297/36-1).

Alayların mevcudu, Piyade Alayı; makineli tüfekler, hayvanlar ve naklieleri ile beraber 19 binek, 23 mekkâre, 3 merkep ile 2 kağrı arabası, Topçu Alayı; iki bin otuz koşum mekkâre ve Süvari Alayı; 16 mekkâreden ibaretti. Yukarıda bahsedilen bölgedeki köylerin mevcut iâşe ambarlarında bulunmayan erzakı ise Sandıklı Noktası'ndan temin ediliyordu. Sandıklı bölgesindeki köylerin ambarlarında aşar mültezim malı olduğu için mevcut bulunan hububat ve yiyecekler tahmine göre şu şekildeydi (Aydın, 2012, s. 42);

- Hocalar köyünde 20 bin kilo buğday, on beş bin kilo arpa,
- Duğla köyünde 30 bin kilo buğday,
- Çay'da 15 bin kilo buğday,
- Güdübez'de 11 bin kilo buğday, iki bin kilo arpa,
- Kılındıras'ta 14 bin kilo buğday, 14 bin kilo arpa,

-Başağaç köyünde 5 bin 600 kilo arpa ve buğday mevcut olup fasulye, nohut, mercimek gibi hububat ise yoktu. Davar, keçi, inek, öküz gibi hayvanlar da Sandıklı Noktası'ndan temin ediliyordu. Sandıklı Müfrezesi Komutanı Binbaşı Remzi Bey karargâhıyla birlikte Sandıklı'da bulunuyordu (ATASE, 1297/36, 36-1a).

Görüldüğü gibi bu şekilde kurulan Sandıklı Müfrezesi ve Alayları, olabilecek herhangi bir saldırıya karşı asker, silah, cephane, hayvan ve erzak bakımından donanımlı bir hale getirilmişti. Müfrezenin ihtiyacı olan subay, batarya, top, makineli tüfek, mermi ve askerlerin giyecekleri elbiseler karşılanmıştı. Milli Mücadele yıllarında ordunun elindeki silahlar ve mermiler farklı cinste olduğu için bu durum dikkate alınmış ve Sandıklı Müfrezesi'ne çeşitli cinste silahlar için gerekli olan mermiler de sağlanmıştı.

Birbiri ile yakın mesafede bulunan, ilişki içinde olan kuvvetler tasarruf ilkesi doğrultusunda hareket edilerek birleştirildi. Bu kuvvetlerden bir tümen meydana getirilmesi kararlaştırıldı. Bu doğrultuda alınan karar çerçevesinde 8 Haziran 1921'de Batı Cephesi Komutanlığınca Adana Müfrezesi (Sinan Bey Müfrezesi) ile Sandıklı Müfrezesi birleştirilerek Mürettep Tümen teşkil edildi (Türk İstiklâl Harbi, 1999, II. Cilt Batı Cephesi 4. Kısım, s. 117). Komutanlığına eski Güney Cephesi Komutanlığı Kurmay Başkanı Yarbay Ahmet Zeki (Tümgeneral Soydemir) atandı. Böylece Sandıklı Müfrezesi bundan böyle 52. Piyade Alayı olarak anılacaktı. Böylece, 8 Haziran 1921'den itibaren Afyon bölgesi Mürettep Tümen sorumluluğuna verilmiş oldu. 52. Piyade Alayı 8 Temmuz 1921 tarihinde Yağcı, Şeyhyahşi, Daylık, Kılındıras, Başağaç,

⁷ Afyonkarahisar İlinin Sinanpaşa İlçesi'ne Bağlı Taşoluk Kasabası.

Savran kesiminde görev alacaktı (Türk İstiklâl Harbi, 1999, II. Cilt Batı Cephesi 4. Kısım, s. 186).

Türk kuvvetleri bölgede söz konusu konuşlanmalarını gerçekleştirirken Dumlupınar'da bulunan Yunan kuvvetleri üç kol halinde 9/10 Temmuz 1921 tarihinden itibaren Sandıklı, Afyonkarahisar, Gediz istikametlerinden taarruza geçmişlerdi (Türk İstiklâl Harbi, 1999, II. Cilt Batı Cephesi 4. Kısım, s. 189).

11 Temmuz 1921 tarihinde Yunan kuvvetleri Ahır Dağları üzerinden Kınık istikametinde ilerlemiş Sinanpaşa hattına gelmişlerdi. Aynı anda Sandıklı kesiminde ilerleyen ve yaklaşık iki alay olduğu değerlendirilen Yunan kuvvetinin Saltık-Daylık hattına geldiği tespit edilmişti.

12 Temmuz 1921 tarihinde Afyonkarahisar'ı almak için ilerleyen 4. Yunan Tümeni Mürettep Türk Tümeni karşısında başarı kazanarak Savran'ı almış buradan daha ileriye gitmek isteyince Sandıklı Müfrezesi'ne (52. Piyade Alayı) rastlayınca durmak mecburiyetinde kalmıştı. Tınaztepe Köyü kesiminde bulunan 35. Süvari Alayı da görevini Sandıklı Müfrezesi'ne devrederek tümen sağ kanadına Erkmen Köyü civarına alınmıştı (Türk İstiklâl Harbi, 1999, s. 216).

Bütün bu gelişmelerin ardından 12. Yunan Tümeni 13 Temmuz 1921 tarihinde Afyonkarahisar'ı işgal etmeyi başarmış Kalecik yönünde ilerlemesini sürdürmüştü (Türk İstiklâl Harbi, 1999, s. 232; Belen, 2020, s. 315).

Sonuç

Mondros Mütarekesi'nin ardından İtilaf Devletleri hiç vakit kaybetmeden Mondros Mütarekesi hükümlerini de zorlayarak stratejik yerleşim birimlerini süratle işgal etmeye başlamışlardır. Afyonkarahisar da bu işgallerden nasibini almış İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir. Bu işgaller yetmezmiş gibi İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, uluslararası hukuka aykırı olarak buradan sergilenen insanlık dışı uygulamalar, katliamlar Anadolu'da büyük bir infiale neden olmuştu. Anadolu'nun hemen her yerinde uyanış içine giren Türk Milleti Afyonkarahisar'da da çareler aramaya başlamıştır. İl genelinde protesto ve mitingler yapılmıştır. Aynı zamanda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Bu doğrultuda Afyonkarahisar merkez ve ilçelerinde söz konusu cemiyetlerin kurulmasının ardından 23. Tümen Komutanı Ömer Lütfi Bey'in talimatlarıyla Kuva-yı Milliye Teşkilatları kurulmuştur. Sandıklı özelinde de aynı şekilde teşkilatlanma çalışmalarına başlanmıştır. Bu doğrultudaki gelişmelerin ardından Sandıklı bölgesine özgü Sandıklı Kuva-yı Milliyesi oluşturulmuştur. Söz konusu teşkilat Sandıklı ve köylerinin Yunan işgaline karşı bilinçlendirilmesinde ön ayak olmuştur.

Sandıklı Kuva-yı Milliye Teşkilatı'nın Yunan işgali karşısındaki faaliyetlerinden birisi de bir piyade ve süvari müfrezesi teşkil etmek olmuştu. İlerleyen dönemde bu teşkilatlar daha sonra Sandıklı Müfrezesi'ne dönüştürülmüştü.

Sandıklı Müfrezesi İkinci İnönü Savaşı'ndan önce bölge askerlik şubeleri tarafından kurgulanması yapılmış daha sonra Afyonkarahisar Askerlik Şubesi'nce 20 Mayıs 1921 tarihinde yeniden oluşturulmuştu. Sandıklı Müfrezesi, üç taburlu bir piyade alayı, üç bölüklü bir süvari alayı, iki toplu bir dağ bataryasından meydana gelmişti. Sandıklı

Müfrezesi daha sonra düzenli orduya katılarak elinden geleni desteği büyük bir fedakârlıkla Milli Mücadele'nin bütün askeri safahatı boyunca yerine getirmiştir.

Sandıklı Müfrezesi'nin gayretleri yeterli olmamış 13 Temmuz 1921 tarihinde Afyonkarahisar Yunan ordusu tarafından ikinci defa işgal edilmiştir. İkinci işgal yaklaşık 13 ay kadar sürmüş 27 Ağustos 1922 tarihine kadar devam etmiştir. Afyonkarahisar'ın Yunan işgalinden kurtarılmasının ardından 30 Ağustos Başkomutan Meydan Savaşı'nda Yunan ordusu büyük ölçüde imha edilmiştir. Başkomutan Mustafa Kemal'in 1 Eylül'de verdiği "Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz" emri doğrultusunda 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir Yunan işgalinden kurtarılmıştır. Ardından zorlu bir takip harekâtı sonrasında 18 Eylül 1922 tarihinde de son Yunan birlikleri Anadolu topraklarını terk etmek zorunda kalmışlar böylece Türk İstiklal Harbi'nin askeri safahatı sona ermiştir.

Extended Abstract

Afyonkarahisar also had its share from the occupations of the Allied Powers. Afyonkarahisar's strategic location, being at the center of transit routes, being at the intersection of Istanbul-Konya, Izmir-Afyonkarahisar railways, and being at the meeting point of highway junctions were effective. For these and similar reasons, it was first occupied by the British, French and Italians on different dates.

As if all this were not enough, the occupation of Izmir by the Greeks caused a great sadness in all of Anatolia, as never before. It was stated on every platform that this invasion was absolutely unacceptable. With the protests and rallies held all over the country, especially in the Istanbul rallies, it was declared that unjust occupation would not be accepted by the Allied Powers and the whole world.

After the occupation of İzmir, while the protests and rallies held all over the country continued, on the other hand, solutions were sought. In this direction, societies for the rejection of annexation, societies for the defense of law, and national power societies were started to be established.

Undoubtedly, Afyonkarahisar was largely subject to this general framework. The structuring of the national forces in Afyonkarahisar was carried out largely through the 23rd Division of the 20th Corps, headquartered in Ankara.

After the occupation of İzmir, protests and rallies were held in Afyonkarahisar and its districts against the Greeks. While the people of Sandıklı continued their aid activities on the one hand, on the other hand, they tried to organize against the occupation. In line with this idea, the National Forces Organization was established in Sandıklı. Immediately after this, an infantry and cavalry detachment was established under the National Forces Organization.

After the establishment of the Sandıklı National Forces Organization, the patriotic people of Sandıklı provided all kinds of help. One of the activities of the Sandıklı National Forces Organization against the Greek occupation was to form an infantry and cavalry detachment. In the following period, these organizations were later transformed into the Sandıklı Detachment.

The Sandıklı Detachment was designed by the regional military branches before the Second İnönü War and then reorganized by the Afyonkarahisar Military Branch on 20 May 1921. The Sandıklı Detachment consisted of a three battalion infantry regiment, a three company cavalry regiment, and a two-gun mountain battery. The Chest Detachment was created of a three battalion infantry regiment, a three company cavalry regiment, and a two-gun mountain battery.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

A. Genel Kurmay (Atase) Arşivi

Atase İşh, 17/67, 17/71, 17/91; 22/8; 297/20-2001; 297/41-41001; 298/31-31001; 1297/34; 34-1; 1297/36; 1297/36-1; 1297/36-1a.

B. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (Boa)

Boa.Dh. Eum, Şb.5, 86/83.

Boa. Dh. Kms, 55/2-45.

Boa. Dh. Şfr, 100/64.

Boa, A. Vrk, 829/36; 830/74; 834/97; 838/10.

Kitap ve Makaleler

Altıntaş, A. (2011). *Milli Mücadele’de Afyonkarahisar (1919-1922)*. Afyonkarahisar Afyonkarahisar Valiliği Yay.

Oruç, A. (1919). İzmir Kuva-yı Milliye’si nezdinde 13. *Tasvir-i Efkâr*, 7 Kânunuevvel 1335/7 Aralık 1919, nr: 2924.

Atabek, Ö. F. (1997). *Ömer Fevzi Atabek ve Afyon vilayeti tarihçesi*. (T. Akkoyun, yay. haz.). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yay.

Aydın, O. M. (2012). *Milli Mücadele’de Sandıklı ve çevresi (1919-1922)*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Bayur, Y. H. (1983). *Türk inkılabı tarihi*. C. III, ks. IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Belen, F. (2020). *Türk Kurtuluş savaşı*. (E. Şahin, haz.). İstanbul: Yeditepe Yay.

Çoşar, Ö. S. (1919). *İstiklal Harbi gazetesi*. 15 Ağustos 1919.

Erikan, C. (2021). *Türk Kurtuluş savaşı tarihi*. (R. Akın, haz.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.

Gürler, H. (1994). *Kurtuluş Savaşı’nda Albay Bekir Sami (Günsav) (Mayıs-Haziran 1919)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Türk İstiklâl Harbi. (1999). (II. Cilt Batı Cephesi 3. Kısım (Birinci, İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri 9 Kasım 1920-15 Nisan 1921). Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yay.

Türk İstiklâl Harbi. (1974). (II. Cilt Batı Cephesi 4. Kısım, Kütahya, Eskişehir Muharebeleri (15 Mayıs 1921-25 Temmuz 1921). Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yay.